דומה שיש לי בן עכשיו שאין לי בן נכסי לפלוני היה חולה ומוטל במטה ואמרו לו נכסיו למי אמר להן דומה שאשתי מעוברת עכשיו שאין אשתי מעוברת נכסי לפלוני ונודע שיש לו בן או שהיתה אשתו מעוברת [א]אין מתנתו מתנה לימא ר' שמעון בן מנסיא היא ולא רבנן אפי' תימא רבנן דומה שאני ודקארי לה מאי קארי לה מהו דתימא צעריה הוא דקא מדכר קא משמע לן א"ר זירא אמר רב מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה שנאמר [1]והעברתם את נחלתו לבתו יש לך העברה אחרת שהיא כזו ואי זו זו מתנת שכיב מרע רב נחמן אמר רבה בר אבוה מהכא [2]ונתתם את נחלתו לאחיו יש לך נתינה אחרת שהיא כזו ואי זו זו מתנת שכיב מרע ורב נחמן מאי טעמא לא אמר מוהעברתם ההוא מיבעי ליה לכדרבי דתניא [ה]רבי אומר בכולן נאמרה בהן נתינה וכאן נאמרה העברה אין לך שמעביר נחלה משבט לשבט אלא בת הואיל ובנה ובעלה יורשין אותה ור' זירא מאי טעמא לא אמר מונתתם אורחיה דקרא הוא רב מנשיא בר ירמיה אמר מהכא [3]בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה בצואה בעלמא רמי בר יחזקאל אמר מהכא [4]ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור וילך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק בצואה בעלמא ת"ר שלשה דברים צוה אחיתופל את בניו אל תהיו במחלוקת ואל תמרדו במלכות בית דוד ויום טוב של עצרת ברור זרעו חטים מר זוטרא אמר בלול איתמר אמרי נהרדעי משמיה דר' יעקב לא ברור ברור ממש ולא בלול בלול ממש אלא אפילו בלול ורוח צפונית מנשבתו זה הוא ברור אמר ליה רבי אבא לרב אשי אנן אדרב יצחק בר אבדימי מתנינן לה [ב]דאמר רב יצחק בר אבדימי מוצאי יום טוב האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה נטה כלפי צפון עניים שמחים ובעלי בתים עצבין מפני שגשמי שנה מרובין ופירות מרקיבין נטה כלפי דרום עניים עצבים ובעלי בתים שמחין מפני שגשמי שנה מועטין ופירות משתמרין נטה כלפי מזרח הכל שמחין כלפי מערב הכל עצבין ורמינהי מזרחית לעולם יפה מערבית לעולם קשה רוח צפונית יפה לחטים בשעה שהביאו שליש וקשה לזיתים בשעה שיניצו ורוח דרומית קשה לחטין בשעה שהביאו שליש ויפה לזיתים בשעה שיניצו ואמר רב יוסף ואיתימא מר זוטרא ואיתימא רב נחמן בר יצחק [ג]וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום האי מרבי דידיה והאי מרבי דידיה לא קשיא [ד]הא לן והא להו תניא אבא שאול אומר יום טוב של עצרת ברור סימן יפה לכל השנה כולה אמר רב זביד האי יומא קמא דריש שתא אי חמים כולה שתא חמימא אי קריר כולה שתא קרירא למאי נפקא מינה לתפלתו

דומה. כלומר כמדומה הייתי שיש לי בן. עכשיו שנודע לי שאין לי בן: **אין מתנתו מתנה.** דאילו היה יודע שיש לו בן או שאשתו מעוברת לא היה נותן: **דלמא לצעריה קמדכר.** ולא תלה טעם מתנתו במיתת בנו אלא כמתאונן על בנו שמת ולפי שבן ראוי לירש נכסי אביו וזה אין לו בן לירש ומתוך כך נזכר לצער מיתת בנו בשעת חילוק נכסיו וליכא אומדן דעתיה כל כך דאיכא למימר רבי שמעון בן מנסיא היא ולא רבנן דליכא הכא אומדן דמוכח כל כך קמ"ל דדוקא קאמר וכדמפרש ותולה מתנתו במיתת בנו דמי ודברי הכל היא: **מנין למתנת שכיב מרע.** שקונה בדבור בלא קנין סודר כגון מלוה מחמת מיתה דפסקינן לקמן (דף קנג:) דלא בעי קנין אפילו במקצת והוא דמית אי נמי שכיב מרע שחלק כל נכסיו בלא שיור ומית: **שנאמר והעברתם את נחלתו.** דהוה מצי למכתב איש כי ימות ובן אין לו נחלתו לבתו וכו' והעברתם יתירא הוא. ורבינו חננאל פי' מדכתיב את נחלתו את רבויא הוא ולא נהירא דהא אמרינן לקמן ההיא מיבעי ליה לכדתניא ר' אומר כו' (א) והעברתם דריש ולא דריש את אלמא לעיל נמי דריש אידך מלשון העברה. ואית דמפרשי מדשני קרא בדבוריה דמצי למכתב ונתתם כדכתיב באינך ולא נהירא נמי האי לישנא דהא ונתתם נמי חשבינן מיותר באותה סוגיא דהכי הוה ליה למכתב איש כי ימות ובן אין לו נחלתו לבתו ואם אין לו בת נחלתו לאחיו וכן כולם הלכך כל והעברתם ונתתם מיותרים הם. כן נראה בעיני: **שהיא כזו.** ב)ברשות הבת שהיא בלא קנין: **ונתתם את נחלתו כו'.** קרא יתירא הוא דמצי למכתב ואם אין לו בת (ונתתם) נחלתו לאחיו וכן כולן: **הואיל ובנה או בעלה.** שהן משבט אחר יורשין אותה והכי אתא קרא לאשמועינן והעברתם את נחלתו משבטו על ידי בתו שתירשנו ושמא תינשא אחרי כן לאיש משבט אחר ותמות ויירשנה: **צו לביתך.** אלמא צוואת שכיב מרע בעלמא קונה: **שלשה דברים צוה אחיתופל.** הכי הוה קים להו: **ואל תמרדו במלכות בית דוד.** שלא אירע לו יפה: **ויום טוב של עצרת.** דהיינו שבועות אם תראהו ברור את ולא יום המעונן זרעו חטים שמצליחין באותה שנה. כעצם השמים לטוהר (שמות כד) מתרגמי' לברירו: **בלול.** מעורב. יום המעונן: **ורוח צפונית מנשבת בו.** שמפזרת את העבים כדכתיב (איוב לז) מצפון זהב יאתה רוח צפונית מאיר את היום כזהב: **אנן אדרב יצחק בר אבדימי מתנינן לה.** סימני תבואות אם יצליחו אם לאו אדרב יצחק סמכינן ולא אסימני עצרת בשביל שבחג נידונין על המים: **כלפי צפון.** רוח דרומית מנשבת בו ומטהו כלפי צפון: **ופירותיהן מרקיבין.** ומתוך שאין יכולין להשמר נמכרין בזול: **כלפי דרום.** רוח צפון מנשבת בו: **מפני שגשמי שנה מועטין.** ובאותם הגשמים מתברכין הפירות הנזרעין ושבאוצרות משתמרין ונמכרין ביוקר הרי ריוח לעשירים ועצב לעניים: **למזרח כולן שמחים.** שמערבית ממטרת במדה ופירות אינן ביוקר: **כולן עצבין.** שמזרחית מונעת מטר ומביאה בצורת ויוקר גדול ופירות קרקע אינן צומחים. אלמא מזרחית קשה ומערבית יפה: **ורמינהי.** מהך ברייתא דקתני איפכא: **בשעה שהביאו שליש.** דאין צריכין למטר: **שולחן בצפון.** כדכתיב (שמות כו) והשלחן תתן על צלע צפון. והמנורה בדרום כדכתיב (שם) ואת המנורה נכח השלחן: **האי מרבי דידיה כו'.** כל אחד מגדל את שלו לחם תמיד על השלחן בצפון וצפונית יפה לחטים שמן זית מדליקין במנורה שבדרום ודרומית יפה לזיתים: **הא לן.** לבני בבל השוכנים במצולה וארצנו מלוחלחת ואינה צריכה למטר כל כך לדידן מיתנייא ברייתא בתרייתא שמערבית קשה לפי שממטרת יותר מדאי לבני בבל ומזרחית יפה. וברייתא קמייתא דמתניא איפכא להו לבני א"י שארצם גבוהה וצריכין למטר הרבה: **כולה שתא חמימא.** כלומר רוב השנה:

לתפלתו

מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה כו'. לאו מן התורה דוקא קאמר דהא רב נחמן גופיה אית ליה לקמן דאינה כשל תורה ועשאוה כשל תורה אלא אסמכתא בעלמא הוא דקאמר והא דקאמר מאי טעמא לא אמר מוהעברתם הכי פי' מאי טעמא לא מפיק אסמכתא דידיה מן והעברתם וכי האי גוונא איכא בפרק קמא דמועד קטן (דף ה.) גבי ציון שהוא מדרבנן ופריך התם והא ו)(מהכא נפקא) והא מיבעי ליה לכדתניא כו' ועל כרחך ציון מדרבנן היא כדאמר בפ' דם הנדה (נדה נז.)ז)

הכל צופין לעשן המערכה כו'. בפרק קמא דיומא (דף כא:) פריך לה מדתנן לא נצחה הרוח עשן המערכה ומשני לה שפיר:

לא קשיא הא לן והא להו. פי' רבינו שמואל דרוח מזרחית מונעת את המטר וקשה דאמר לעיל בפרק לא יחפור (דף כה:) ורחב מים במוצק זו רוח מזרחית משמע שמביאה מים על כן נראה לפרש דמביאה מים אלא שבא"י יפה ובבבל קשה שהארץ מלוחלחת מליאה מים ומה שפי' כלפי מערב הכל עצבין לפי שמזרחית מונעת מטר לא היה לו לפרש כן אלא לפי שמביא מים יותר מדאי:

לתפלתו

מסורת הש"ס

א) לעיל קנו., ב) יומא כא:, ג) [לעיל כה: מנחות פז:], ד) [ברכות ה: יש"נ], ה) [נ"א פירושה], ו) [צ"ל לפני הוא דאתי], ז) [ועי' תוס' סוטה לג: ד"ה ירדין].

תורה אור השלם

1 ואל בני ישראל תדבר לאמר איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו: במדבר כז ח

2 ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו: במדבר כז ט

3 בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו כה אמר יי צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה: מלכים ב כ א

4 ואחיתפל ראה כי לא נעשתה עצתו ויחבש את החמור ויקם וילך אל ביתו אל עירו ויצו אל ביתו ויחנק וימת ויקבר בקבר אביו: שמואל ב יז כג

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה שנאמר והעברתם וכו' ר' אומר כו' והתם והעברתם דריש:

מוסף רש"י

הואיל ובנה ובעלה יורשין אותה. כגון פרה בת אשר שנשאה לחנוך בן ראובן ומת אשר בלא בנים זכרים וירשתו פרה בתו ומתה פרה וירשה בנה או בעלה שהם משבט ראובן, נמצא שהוסבה נחלת שבט אשר לשבט ראובן ואשמעינן קרא שהבעל או הבן יורש את אשתו ואת אמו, ואיכא דדרים יורשת הבן את אמו מקרא אחרינא וכי דרים לה מהכא (לעיל קט:).

עין משפט נר מצוה

סמ א מיי' פ"ח מהלכות זכייה ומתנה הלכה ז סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' רנ סעיף ה:

רבינו גרשום

בתר אומדנא והאי דקאמר כתבו דלכתבו ויתנו לה ולאו משום מוכחא מלתא כי התם: אמר להם דומה שיש לי בן. במדינת הים שיירשני ועכשיו שאין לי שמת נכסי לפלוני: לימא ר' שמעון בן מנסיא היא. דאזיל בתר אומדנא משום הכי אין מתנתו מתנה הכי נמי אומדן דעתו הוא (שאילו היה יודע) שאילו היה לו בן לא היה נותנו לו ולהכי אין מתנתו מתנה: ולא רבנן. דפליגי עליה דר' שמעון בן מנסיא: אפי' תימא רבנן. אע"ג דאמרו לעיל מתנתו מתנה הכא מודו דאין מתנתו מתנה דשאני התם דקאמר דומה. כלומר דומה לי עד עכשיו שיש לי בן ועכשיו שאתם שואלין נכסי למי לדבריכם כמדומה שאין בן ועכשיו אם כן הוא נכסי לפלוני. והואיל דלא שמע בפירוש שמת [אלא] לפי דבריהן אמר נכסי לפלוני. לא עקר נכסיו מבנו דלא הקנה לפלוני אלא לפי דבריהם להכי אין מתנתו מתנה. אבל הכא דשמע בפירוש שמת ומעצמו כתבן לו יש לומר ודאי מתנתו מתנה דיש לומר קודם לכן גמר בדעתו ליתנם לזה. אבל הכא דקאמר דומה לא נראה שבדעתו היה ליתנם לו קודם לכן ולא מסיק א) ולא גמר: ודקארי לה. דקאמר ולא רבנן: מאי קארי לה. וכי לא היה יודע להיכא דקאמר דומה שאני דאפי' רבנן מודו דלא היא מתנה. לעולם אימא לך כדמעיקרא דרבי שמעון ולא רבנן דלא שאני הכא דקאמר דומה והא דקאמר דומה לאו משום דלא מקני ליה דודאי היה יודע דלית ליה בן וגמר ומקני ליה והאי דקאמר הכי דומה צעריה הוא דקא מדכר. כלומר כמדומה הייתי שכשאצא מן העולם שהייתי מניח בן שיירשני ועכשיו שגרם עון שהוא יודע שאין לו בן נכסי לפלוני ולא לפי דבריהן קאמר ולהכי אין מתנתו מתנה דאזלינן בתר אומדנא שאילו היה יודע שהיה לו בן לא היה נותן ור' שמעון היא ולא רבנן כדאמרי' מעיקרא ולהכי קארי לה. ולא היא לא אמרינן צעריה מדכר

רבינו גרשום (המשך)

אלא שאני היכא דקאמר דומה ואפי' רבנן היא: מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה. דבלא קנין וכתיבה ומשיכה קנה בדבור בעלמא: שנאמר והעברתם את נחלתו לבתו. דאיבעי ליה למימר ונתתם את נחלתו כדכתב באידך אלא מאי קמ"ל הא קמ"ל דיש לך העברה אחרת לאינש דעלמא שהיא כזו: כלומר והעברתם ירושת באמירה בעלמא ומעברת לנחלה משאר קרובים בלא קנין וכתיבה ולא משיכה ה"נ מתנת שכיב מרע דאפי' במקום בת ובן רשאי ליתן מתנה לאחר באמירה בעלמא: ונתתם את נחלתו לאחיו. דמצי למימר ותהיה נחלתו: שהיא כזאת. כי היכי דהא סגי באמירה לזה כך ולזה כך ה"נ שכיב מרע באמירה סגיא אפי' במקום אחים: אורחיה דקרא הוא. דקאמר ונתתם דבלאו הכי אי אפשר ולא אתי לדרשא: צו לביתך. בצואה בדבור בעלמא: אל תמרדו במלכות בית דוד. שלא אירע לו יפה: של עצרת. של שבועות: ברור. שאינו יום מעונן: זרעו חטין. אותה שנה שמצליחין: בלול אתמר. כלומר יום מעונן: ורוח צפונית מנשבת בו. שמפזרת את העבים ושותה המטר הרי זה ברור ואותה שנה מצליחין החטין: אמר ליה ר' אבא לרב אשי. אותו סימן של שנה שאתם שונין בעצרת של שבועות אינו סימן. ב) של גשמי שנה בדר' יצחק מתנינן לה דאמר מוצאי יו"ט האחרון צופין לעשן המערכה. נטה תמרתו כלפי צפון דרוח דרומית מדחה אותו כלפי צפון קשה לחטים: עניים שמחים. כלומר משום שלא יכולין העשירים לאצר פירותיהן מפני שמרקיבין ונותנין אותו בזול לעניים: נטה כלפי דרום. שרוח צפונית שכנגדו מדחה אותו שהוא יפה לחטים כדאמר באידך ברייתא דלקמן: פירותיהן משתמרין. שלא ירקבו: נטה למזרח. שרוח מערבית יפה לחטין מדחה אותו כולם שמחין. מפני שגשמי שנה מרובין ויהיה שובע גדול ופירותיהן משתמרין שלא ירקבו: למערב כולן עצבין. מפני שרוח מזרחית שקשה לחטים מנשבת בו יהיו גשמי שנה ג) מועטים ופירותיהן מרקיבים: מדקתני למזרח כולן שמחים אלמא דרוח מערבית מנשבת בו ויפה להן ומדקתני נמי למערב כולן עצבי' אלמא דרוח מזרחית מנשבת בו דקשה היא. ורמינהי רוח מזרחית לעולם יפה מערבית לעולם קשה. אלמא דאיפכא מסתברא וקשיין אהדדי: רוח צפונית יפה לחטין. וקשיא לעיל דאמר נוטה כלפי דרום עניים עצבין דהתבואה מועטת ומשתמרת: רוח דרומית קשה לחטים. וקשיא לעיל דאמר נוטה כלפי צפון עניים שמחים והתבואה מרובה ומרקיבין: שולחן בצפון. דרוח צפונית יפה לחטין שעושין מהן לחם הפנים שמניחים על השולחן: ומנורה בדרום. דרוח דרומית יפה לזיתים שמשמן זית עושים נרות: רוח צפון שהשולחן שם מרבה חטים. רוח דרומית שהמנורה שם מרבה זיתים: לא קשיא הא לן. לבני בבל דיתבי במצולה דלא צריכי מים הוי בקיתני בברייתא שניה ורוח מזרחית שאינה (מנשבת) [מנשבת] כל כך יפה להם ורוח מערבית שהגשמים מרובין קשה להן: והא להו. סימן דברייתא ראשונה יפה להן שא"י גבוהה מכל הארצות ויבשה היא להכי נוטה למזרח כולן שמחין שרוח מערבית שולטת שגשמין מרובין. נוטה למערב כולן עצבין לפי שרוח מזרחית שולטת שגשמים מועטין

א) נראה דצ"ל ולא מסיק אדעתיה ולא גמר בלבו להקנות. ב) נראה דצ"ל ולא אנן סימן של גשמי שנה בדרב יצחק וכו'. ג) לשון זה צ"ע ואולי דצ"ל מפני שגשמי שנה מרובין יותר מדאי ופירותיה מרקיבים כצ"ל ועי' בתוס' ד"ה לא.